

AZƏRBAYCAN TARIXINDƏ TARIXŞÜNASLIQ SAXTAKARLIQLAR

Açar sözlər: tarixi saxtalaşdırma, milli kimlik axtarışı, saxta anlayışlar, Qafqaz Albaniyası (Ağvank), Qərbi Azərbaycan, albanlar(ağvanlar).

Giriş

Sovet hakimiyyəti dövründən başlayaraq və SSRİ-nin dağılmasından sonra isə daha sürətlə Azərbaycan dövlət idarəetmə orqanları qeyri-elmi üsullarla, tarixi faktları təhrif etməklə, qonşu ölkələrin və yerli xalqların tarixini təhrif etməklə öz ölkəsinin tarixini yenidən yazmaq üçün səylərini əsirgəməmişdir, müasir elm aləminə “qədim Azərbaycan etnosu” və dövlətləri haqqında yanlış nəşrlər təqdim etməklə¹.

Elm aləminə çoxdan məlumdur ki, “Azərbaycan” tarixinə dair tarixi saxtakarlıqlar dövlət səviyyəsində həyata keçirilir, dövlətin sifarişiylə yaradılmış saxtakarlıqları bütün dünyada yayırlar, xarici dillərdə nəşr edilən müxtəlif kitablar, fəal elmi-siyasi təbliğat, Azərbaycan hakimiyyətinin aktiv dəstəyi ilə xaricdə keçirilən elmi tədbirlər vasitəsilə². Və bütün bunların artıq məlum olmasına baxmayaraq, məqalənin aktuallığını göstərən bu cür məsələləri elmi səviyyədə nümayiş etdirməyə və sübut etməyə böyük ehtiyac var.

Yerli xalqların, xüsusən erməni xalqının tarixini təhrif etmək təhlükəsi ilə mübarizə aparmaq, bu cür təhlükəli və biabırçı elmi fəaliyyətlər barədə müasir elmi ictimaiyyəti məlumatlandırmaq çox vacibdir.

Bu tədqiqatın məqsədi Fəridə Məmmədovanın təmsalında Azərbaycan tarixşünaslığında saxtakarlıqları təqdim etmək, Azərbaycan tarixşünaslığının əsası olan tarixi uydurma anlayışları ortaya çıxarmaq, Fəridə Məmmədovanın əsərində yer tapmış Azərbaycan tarixi saxtakarlıqlarını nümayiş etdirmək, bunları yaymaq niyyətlərini əsaslandırmaq, dövlət himayəsini göstərmək və tarixin saxta kateqoriyalarıyla rəhbərlənməyi göstərməkdir.

Dövlətin xarici siyasətində hansı mənbələrin, hansı tarixi hadisələrin saxtalaşdırılıb yayıldığını, Azərbaycan tarixçilərinin necə siyasət yürütdüklərini, tarixi hadisələr arasında əlaqələri itirmiş tarixi faktları necə təhrif edib yanlış fikirlər təqdim etdiklərini aşkar edib araşdırmağı zəruri hesab etmişik. Məqalədə bütün bunlar Fəridə Məmmədovanın “elmi” fəaliyyəti əsasında ilə təqdim olunacaq.

“Azərbaycan” adı, azərbaycanlıların özlərini adlandırmaq və kimlik axtarışı ilə bağlı bəzi mülahizələr.

1918-ci ilə qədər Cənubi Qafqazda Azərbaycan adlı siyasi-inzibati vahid yox idi. Yeni yaradılmış respublika öz adını İranın Araks (Araz) çayının sağ sahilində yerləşən eyniadlı vilayətindən götürmüşdür.

“Azərbaycanlılar” adı yalnız 1936-cı ildən, “Stalin Konstitusiyası”nın (SSRİ-nin 1936-cı il Konstitusiyası) qəbulundan sonra, yəni Zaqafqaziya Sovet Sosialist Federativ

¹ Шнирельман В.А., Войны памяти: мифы, идентичность и политика в Закавказье, Москва, 2003.

² Виктор Шнирельман: Ну, зачем же приписывать господствующие в Азербайджане взгляды "мировой науке"? 12 февраля, 2013, 14:32, ИА Регнум.

Respublikasının əvəzinə üç yeni sosialist respublikanın yaradılmasından sonra istifadə olunmağa başladı. Nəticədə Azərbaycan SSR əhalisi milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq (islamlaşdırılmış ermənilər, tatlar, talışlar, udilər, ləzgilər və başqa tayfalar) “azərbaycanlı”, yəni Azərbaycan sakini adlandı. Bundan əvvəl azərbaycanlılara “tatarlar”³, “Azərbaycan tatarları” və “Qafqaz tatarları”⁴ deyirdilər.

Azərbaycan ölkəsinin adı qədim İran mənbələrində “Atırpatakan” (Atropatena) formasında qeyd olunub (elmi ədəbiyyatda iki cür izah olunur: Atırpata hökm edən ərazisi və ya od məbədi) və 20-ci əsrin 20-ci illərinə qədər yalnız Arazın cənubundakı ərazini nəzərdə tuturdu. Bu da əvvəlcə Manna, sonra Midiya, İran (Farsın tarixi adları) ölkələrinin bir hissəsinə uyğun gəlirdi.

İki fərqli coğrafi vahidin adlarının eyniliyi çox vaxt çaşqınlıq və anlaşılmazlıqlara səbəb olur, ona görə də bu gün Zaqafqaziyadakı ərazini Şimali Azərbaycan, İrandakı ərazini isə Cənubi Azərbaycan adlandırırlar.

“Azərbaycan” inzibati-siyasi anlayışının təsdiqlənənə qədər “azərbaycanlı” etnik adı müasir anlamda olmayıb. 20-ci əsrin əvvəllərinə qədər azərbaycanlı adını daşıyan xalqın müxtəlif hissələri (ərazi mənasında) və müxtəlif soy və tayfalar müxtəlif toponimləriylə və tayfa adları ilə adlanırdı: ayrımlar, padarlar, şahsevənlər, cinlilər, cəvanşerlər, şəmşəddilər⁵ və s. Bu tayfalar arasındakı ən mühüm ümumilik din idi, ona görə də “müsəlman” səciyyəsi də ayrı ad kimi işlədilirdi.

1926-cı il dekabrında SSRİ-nin ümumi siyahıyaalınmasında “türklər” adı işlədildi⁶. 1939-cu ildə əhalinin siyahıyaalınmasında ilk dəfə olaraq Qafqaz türkləri adıyla icmasına azərbaycanlılar yeni etnonimi verildi⁷.

1918-ci ildə “İran Atırpakanı”(Atropatena) adını daşıyan yeni yaradılmış “Azərbaycan” dövlətinin tarixi ixtirasının siyasi məqsədləri var idi: bu, 1930-cu illərdən Stalinin təşəbbüsü ilə istifadə olunmuş “azərbaycanlı” etnonimindən başlayaraq uydurma milli ideologiya idi⁸. Bu, yeni yaranmış respublikanın və İranın Atırpatakan vilayətinin gələcək birləşdirilməsi ilə bağlı uzağadən siyasi qərar idi.

1960-cı ildə yeni yaradılmış “Azərbaycan” və “azərbaycanlı” sözləri haqqında azərbaycanlı etnoqraf A.K. Ələkbərov yazırdı ki, Azərbaycan əhalisi sırasında bu ad (yəni azərbaycanlı - S.V.) yalnız 1936-cı ildən geniş istifadə olunurdu. “Bundan əvvəl ölkəmizin xalqı özünü “türk” adlandırırdı, bu ad isə inqilab əleyhinə Pantürkçü partiyasının üzvlərinə” verildir⁹.

Rus akademik, Qafqaz və Şərqi Avropa tarixi üzrə mütəxəssis Vasili Bartoldun 1924-cü ildə Bakıda yaradılmış Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsində oxuduğu mühazirəni də qeyd etmək lazımdır. “...İndi Azərbaycan Respublikası və keçmişdə Aran(Albaniya) adlanan ərazi Azərbaycan adını o ideyanın

³ Большой энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.

⁴ Большой энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.

⁵ History of neighboring countries of Armenia, author group A. Bozoyan and others, Yerevan 1992.p.183-188:

⁶ Soviet Union Information Bureau, Area and population.

⁷ Dadayan V., The ethnic mosaic of Soviet Azerbaijan and the Azerbaijanians methods of solving the national question, Armenian studies 5\2014, p 115-127.

⁸ Алекберли Ф. Азербайджанские турки-история и современность,2017.

⁹ Алекперов А. К., Исследования по археологии и этнографии Азербайджана, Баку: Изд-во АН Азербайджанской ССР, 1960, с. 71-75.

əsasında götürdü ki, təsis olunandan sonra bu Azərbaycan və İranın Azərbaycan vilayəti (Atropatena) birləşərək bir ölkəyə çevriləcək..."¹⁰.

Bütün bunlar 1996-cı ildə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin azərbaycanlı alimlər ilə görüşünün təfərrüatlarının açıqlanmasında daha aydın görünür. İclasda elə mühüm məsələ müzakirə olunuru ki, kimliyi qanunla necə təsbit etmək lazımdır-türk, yoxsa azərbaycanlı? İclasın stenogramında da azərbaycanlı və Azərbaycan dövləti termininin süni olduğu görünür, çünki məhz Heydər Əliyev özlərinin türk, yoxsa azərbaycanlı olmaq məsələsini qaldırmışdı. İclasın stenogramında sabiq prezident Heydər Əliyev, Ziya Bünyatov, İqrar Əliyev, Nəriman Həsənzadə, Həsən Quliyev, Həsən Həsənov, Bəxtiyar Baxabzadə, Cəmil Quliyev və başqalarının müzakirələri saxlanılıb¹¹.

Azərbaycanlılar 21-ci əsrdə də kimlik axtarışlarını davam etdirirlər. Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru Fərid Ələkbərli 2009-cu il avqustun 8-də Bakıda rus dilində çap edilən "Zerkalo" gündəlik qəzetində "Biz kimik, kimdən gəldik və hara gedirik?" sərlövhəli məqalə dərc etdirərək, 1930-cu illər Stalin islahatlarına qədər "Azərbaycan"-ın olmadığını və həmin regiona bu adın Stalinin iradəsiylə verildiyini xüsusi olaraq yazıb. Halbuki 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Respublikası və 1936-cı ilə qədər Sovet Azərbaycan xalqının rəsmi adı "türk" olub¹². "Milli kimliyimizi itirərək biz kim olduğumuzla bağlı mübahisələrə qərq olmuşuq - şumerlərin, albanların, marların, yoxsa başqa xalqın nəslindən olduğumuzla bağlı. "Azərbaycanlı" süni və qeyri-müəyyən adı altında real etnik qruplar gizlənmişdir - əsasən türklər, eləcə də kürdlər, talışlar, tatlar, ləzgilər və s."¹³ Müəllif hesab edir ki, azərbaycanlılar öz milli müqəddəratını təyin etmədikcə milli ideologiya formallaşa bilməz. Sonra İrandakı 30-40 milyon soydaşının hələ də özlərini türk adlandırdığını xatırladır, sonra belə qənaətə gəlir ki, dövlət yaradan millətə öz həqiqi və qanuni adı olan "türk" adı qaytarılmayana qədər milli ideologiya formalaşdırmaq istənilən cəhdi çıxmaz vəziyyətə düşəcək¹⁴.

Sovet Azərbaycanında tarixi saxtalaşdırmanın mənşəyi və onun bəzi təzahürləri.

Ən azı 1940-cı illərin birinci yarısından başlayaraq Azərbaycan tarixçiləri azərbaycanlıları qədim yerli xalq kimi təqdim etmək üçün söylərini əsirgəməmiş, Azərbaycan ərazisində minilliklərin "tarixi şəxsiyyət vəsiqəsi" olan xalqların keçmişini təhrif etmək, eyni zamanda Qarabağ əhalisinin erkən orta əsrlərdən başlayaraq ermənilərlə heç bir əlaqənin olmadığını "sübut etmək" məqsədiylə. Bunun üçün də müxtəlif, çox vaxt məzəli və qeyri- elmi tezislər irəli sürülürdü. Zaman keçdikcə bu tezislər aydın bir şəkildə dövlət siyasətinə çevrilirdi ki, bu da təkcə elmi nöqtəyindən deyil, həm də ermənilərin tarixinin təhrif edilməsi, öz vətəninə itirmək baxımından böyük zərər idi¹⁵.

¹⁰ В. В. Бартольд, Работы по истории Кавказа и Восточной Европы, Москва, 1963, т. 2, с. 703.

¹¹ В. Арутюнов, Как азербайджанцы искали себя в истории.

¹² Ф. Алекперли, Кто мы, от кого произошли и куда идем ? 08.08.2009.

¹³ Ф. Алекперли, Кто мы, от кого произошли и куда идем ? 08.08.2009

¹⁴ Ф. Алекперли, Кто мы, от кого произошли и куда идем ? 08.08.2009.

¹⁵ Гарабаг: Курекчай-200, Национальная академия наук Азербайджана институт истории им. А.А. Бакиханова, Баку, 2005, с. 3-31.

Azərbaycanın şimal hissəsi tarixinin qədim dövrünün siyasi, iqtisadi və maddi mədəniyyətinə dair ilk əsər rus tədqiqatçısı V.N.Levyatova məxsusdur¹⁶. Leviatov şimal sərhədi kimi Terek çayı olmaqla, Albaniyanın (Ağvank) bütün Dağıstanı əhatə etdiyinə inanən tədqiqatçılara qoşulur¹⁷.

Albaniya (Ağvank) tarixinin ən müxtəlif xarakterli suallarına Z. Yampolskinin “Qədim Albaniya e.ə. 2-1-ci əsrlərdə” monoqrafiyasında¹⁸ və başqa məqalələrində toxunulmuşdur. O, tarixi Albaniyanın (Ağvank) sərhədlərini Azərbaycan ərazisi ilə süni və məqsədli şəkildə eyniləşdirir, bu sərhədləri genişləndirib Araza və Arazın cənubundakı rayonlara qədər çatdırır. Bugünkü Azərbaycan əhalisinin əcdadlarının oxşar, hətta eyni dildə danışan Albaniya və Atırpatakan sakinləri¹⁹ olduğu “fikiri” Z. Yampolskiyə mənsubdur²⁰. Movses Kağankatvatsinin “ağvan(alban)”, yoxsa “uti” olduğunu və “Alban dünyası tarixi”nin alban ədəbiyyatı nümunəsi olduğunu (guya əvvəlcə qarqar dilində yazılmış, sonra isə qədim erməni dilinə (grabar) tərcümə edilmiş) məhz Z. Yampolski “aşkar etmiş”. Və nəhayət, Z. Yampolski utilər ilə albanların (ağvanların) eyni sakinlər olması, Albaniyanın (Ağvank) isə eyni Utik regionu olması “fikirinin” müəllifidir²¹. Lakin adı çəkilən faktlar əsassızdır, çünki qədim erməni tarixçilərinin əsərlərində və ümumiyyətlə, antik dövrün biblioqrafiyasında “Utik və utiklilər”, “Albaniya və albanlar” anlayışları fərqlidir və onlar çox vaxt ayrı-ayrı ölkələrin adları kimi yan-yana rast gəlinir²².

Z. Yampolskdan sonra Azərbaycanın qədim tarixi olan dövlətin olduğunu sübut etmək istəyən başqa bir azərbaycanlı tarixçi Ziya Bünyatov olub, kim 1965-ci ildə bir araşdırma dərc etdirib burada o, Şirvan, Şəki, Kabala, Artsax, Utik və Qardmandan başqa Ağvankın tərkibində Syunikin də olduğunu qeyd etdi (guya 577-ci ildə Syunik Aranın tərkibində idi və yalnız 1921-ci ildə Ermənistanı qoşuldu)²³. Təqdim olunan tezislərdə, məsələn, onlar öz əcdadlarının Dağıstanın dağlıları ilə dil əlaqəsini vurğulamaqla yanaşı, xristian albanların türkcə danışdıqlarını və ya Syunik dilini icad etdiklərini yaxud “albanlara mənsub olan” Syunik ləhcəsini icad etdiklərini də sübut etməyə çalışmışlar. F. Məmmədovanın müəllimi Ziya Bünyatov yeni “hoqqa”-ya əl atıb. 12-ci əsri çıxış nöqtəsi hesab edərək Artsaxın erməniləşdirilməsi prosesini “gəncələşdirirdi”, ikincisi, Azərbaycanda artıq formalaşmış meylə izləyərək, dil deyil, mədəni ənənələri önə çəkirdi və Artsaxın heç vaxt erməni mədəniyyətinə aid olmadığını bəyan edirdi. Onun bəzi həmkarları hətta vurğulayırdılar ki, 18-19-cu əsrlərə qədər yerli sakinlər ermənilərdən fərqli, özünəxas milli mənlilik şüuru qoruyub

¹⁶ В.Н. Левиатов; Азербайджан с Vв. До н. по III в.н. л. Известия; АН АЗССР, 1950, N 1, с. 65-92.

¹⁷ L.S. Svazyan, History of the world from Aghvan (from the ancient period – including the 8th century), RA NAS “Science” publishing house, Yerevan 2006. P.36.

¹⁸ З.И. Ямпольский, Древняя Албания, III-I вв. до н.э., Баку, 1961.

¹⁹ З.И. Ямпольский, К вопросу об одноименности древнейшего населения Атропатены Албании, Труды Инст; ист. И фил Баку, 1954, т. IV, с. 101.

²⁰ З.И. Ямпольский, Древние авторы о языке населения Азербайджана, Известия АН Аз ССР, 1955, N 8, с. 61.

²¹ З.И. Ямпольский, К изучению Летописи Кавказской Албании, Известия АН Аз ССР, 1957, №9, с. 149-161.

²² Anania Shirakatsi, Ashkaratsoits (Prof. Ash. Abrahamyan, Bibliography of Anania Shirakatsi, Yerevan, 1944).

²³ З.М. Бунятов, Размышления по поводу книги А.Н. Тер- Гевондяна «Армения и арабский халифат», Известия АН АЗССР, 1977, №4, с. 116.

saxlamışlar. Bununla yanaşı, Bünyatov iddia edirdi ki, Böyük Tıqranın dövründən bəri ermənilər heç vaxt nə siyasi, nə də iqtisadi müstəqilliyə malik olmayıblar. Onun və başqalarının oxşar fikirləri 1975-ci ildə Azərbaycan Kommunist Partiyasının - Dağlıq Qarabağ Vilayət Komitəsinin bədnam plenumundan dərhal sonra vətənpərvərlik və millətçiliyə qarşı müqavimət məsələləri müzakirə olduğu zaman aktiv bir şəkildə yayıldı.

Artıq aydındır ki, Azərbaycan tarixçiləri əslən erməni olan hər şeyi azərbaycanlı hesab edir və elmi ictimaiyyətə yalan faktlarla özlərini qədim etnik qrup kimi təqdim edirlər. Yuxarıdakı “parlaq fikirlərin” davamçıları azərbaycanlı tarixçilər K.Əliyev, F.Məmmədovadır ki, onların anti-erməni və yalan faktları elmi hesab oluna bilməz. Qeyd edək ki, bütün bunlar dövlət himayəsində olub və indi də belə davam edir.

Azərbaycanlı “tarixçilər” Qarabağda yaşayıb-yaradan orta əsr erməni siyasətçilərinin, tarixçilərinin və yazıçılarının adlarını bilərəkdən dəyişdirərək onları alban (ağvan) kimi təqdim etmişlər: Movses Kağankatvatsi, Kirakos Gandzaketsi, Davtak Kertoğ, Mxitar Qoş, Smbat Sərkərdə, Hetum Tarixçi, Vardan Areveltsi, Stepanos Orbelyan, Yesai Həsən- Cəlalyan, Makar Barxudaryan²⁴. "Əsaslandırma" belə edilirdi: Ağvan (alban) dilində yazılmış zəngin ədəbiyyatın məhv edilməsinə səbəb ermənilər və ərəblər olub. Üstəlik, ermənilər alban dilindəki mətnlərini bilərəkdən “təhrif edərək” bütün həmin müəlliflərin əsərlərini ərəb dilinə çevirmişdilər (Ziya Bünyatovun bu mifi 1965-ci ildən sonra Azərbaycan tarixinin əsasını təşkil etmişdir).

Azərbaycan tarixinin qədim tarix kimi təqdim edilməsi və alban (ağvan) nəzəriyyəsinin meydana gəlməsi

1950-1960-cı illərə qədər Sovet Azərbaycanının tarixşünaslığında yeni yaradılmış Azərbaycan etnosunun midiya etnosundan əmələ gəlmək konsepsiyası aktual idi. 1939-cu ildə “Azərbaycan tarixi” ilk dərsliyi işıqlanıb, burada Azərbaycan əhalisinin əcdadlarının marlardan əmələ gəlmək anlayışını təqdim etməyə cəhd edirdilər, Azərbaycan dövlətinin yaranma tarixi isə e.ə. 1-ci minilliyə qədər çatdırıldı²⁵.

1941-ci ildə, 2-ci tarix dərsliyi çıxanda, midiyalılardan başqa azərbaycanlıların albanlar soyundan olması nəzəriyyəsi irəli sürüldü. Bu konsepsiya 1970-ci illərdə aktual idi, təşəbbüskarı Ziya Bünyatov oldu²⁶, davamçısı isə Fəridə Məmmədova idi²⁷.

Sonuncuların tərəfindən əsl Ağvankın (Albaniyanın) sərhədləri tarixi Ermənistanın əyalətlərinə qədər genişləndirildi - Artsax və Utik, sonra Syunik və Naxçıvana qədər. Bu tarixi saxtakarlar hər cür sübut etməyə çalışırdılar ki, Ağvankın sərhədləri bütünlüklə Sovet Azərbaycanın ərazisini, eləcə də Gürcüstanın şərq rayonlarını əhatə edir. Bu addım, azərbaycanlıların yerli olduqlarını, bu ərazinin qədim xalqları (ermənilər, gürcülər) tərəfindən yaradılmış mədəni irsə iddia etmək hüququna malik olduqlarını sübut etmək məqsədini güdürdü.

Xristianlığın əsl Albaniyaya (Ağvank) daxil olduğu müddətləri də təhrif etməyə cəhdlər etmişlər. Azərbaycanlı müəlliflər Ağvankın Zaqafqaziyada ilk xristian ölkəsi

²⁴ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 7.

²⁵ И. Алиев, История Мидии; Издательство академии наук Азербайджанской ССР, Баку, 1960.

²⁶ З. Бунятов, Азербайджан в VII-IX вв., Баку, 1965.

²⁷ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005.

olduğunu və Ağvan kilsəsinin apostol prinsiplərinə malik olduğunu “sübut edirdilər”. Erkən orta əsrlər alban kilsəsinin tarixinə xas olan tədqiqatında R.B. Geyuşev həm də onu erməni kökündən qoparmaq üçün əlindən gələni edirdi, lakin Geyuşev erkən xristian abidələrində çoxlu erməni yazılarının olduğunu qəbul edirdi, amma bunları erməni yox, alban mənşəli hesab edirdi²⁸.

Əgər Geyuşev 8-ci əsrdən bəri Alban (Ağvan) kilsəsinin erməni kilsəsinə tabe olduğunu etiraf edirdisə, başqa azərbaycanlı müəlliflər daha da irəli gedərək Ağvan kilsəsinin erməniləşdirilməsinin 17-ci əsrin ortalarından əvvəl baş verə bilməyəcəyini sübut edirdilər. Üstəlik, yerli orta əsr məbədlərindəki erməni yazılarının dağıdılmış Ağvan yazılarının əvəzinə olduğunu və ya “Ağvan” kimi tanındığını iddia edirdilər.

Üstəlik, 1956-cı ildə Azərbaycan Tarixi Muzeyinin əməkdaşları tərəfindən buraxılmış “Azərbaycan tarixi abidələri” turist bələdçiliyində erməni mədəniyyət abidələri haqqında heç bir söz yox idi. Azərbaycanda yerləşən bir çox qədim xristian monastırlarından yalnız biri Naxçıvandakı Qızılbankın adı çəkilir. Məlumat kitabında yer alan yeganə Dağlıq Qarabağ abidəsi Craberd qalası²⁹ olub.

1970-ci illərdə azərbaycanlı tarixçilər erməni tarixi irsini mənimsəməyə başladılar. Xaçenin orta əsr hakimiyyəti dərhal “Ağvan” hakimiyyətinə çevrildi və Qandzasar monastırı ³⁰“Qafqaz Albaniyasının (Qafqaz Ağvankı) mədəniyyət və din abidəsi” elan edildi. 2015-ci ildə müəllifi Nahid Məhmədovun olduğu və Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlının yazdığı ön söz ilə “İşğal altında olan tarixi-dini abidələrimiz” adlı kitab çıxıb ki orada da qeyd olunub ki, 19-cu əsrdən başlayaraq Qarabağın və Qərbi Azərbaycanın ərazilərinə köçmüş ermənilər müxəlif dövrlərdə Azərbaycanın yaşayış məntəqələri, əhalisinə hücum ediblər, azərbaycanlı abidələri dağıdıblar. “Ermənilər bu yolla min illər boyu³¹ yaşadığımız yerlərdən həm tarixi keçmişimizi, həm də mənəvi yaddaşımızı məhv etmək istəyirlər” və “ən pisi odur ki, tarixi Ağvan məbədləri erməniləşdirilir”³².

Başqa sözlə, 20-ci əsrin ikinci yarısından başlayaraq Azərbaycanda erməni abidələrinin “albanlaşma” prosesi başlandı, daha sonra bunları azərbaycanlı olaraq elan etmək məqsədini güdməklə.

Tarixi saxtalaşdıranlar zaman keçdikcə “Qafqaz Albaniyası (Qafqaz Ağvankı)” və “Albanlar (ağvanlar)” ifadələrindən imtina edərək , onların yerinə azərbaycanlılar” və ya “əcdadlar” terminlərini istifadə etdilər.

Fəridə Məmmədova tarixi saxtalaşdıran şəxs kimi, fəaliyyətin bəzi mühüm aspektləri.

Fəridə Məmmədova adıçəkilən tarixi saxtakarların varisi, əksəriyyəti xaricdə və xarici dillərdə çap olunmuş 7 monoqrafiyanın və 96 elmi əsərin müəllifidir.

F. Məmmədova “Qafqaz Albaniyası və albanlar” əsərində “tarixi Azərbaycan”- Albaniyanın siyasi-ictimai, mədəni həyatından, 9-19-cu əsrlər tarixinin sonrakı aspektlərindən bəhs edir, guya xristianlığın dövlət dini kimi daxil olması və Albaniyanın Apostol Kilsəsi yaranma yolunu göstərir, 11-14-cü əsrlərdə Kilikiyanın tarixində ağvanların rolunu təqdim edir, hətta Qarabağ probleminin mənşəyini

²⁸ Р.Б. Геюшев, «Христианство в Кавказской Албании, Тбилиси, 1978, с. 12-55.

²⁹ М. Kakhankatvatsi, "History from Aghvan to the World" Yerevan, 1969.p.121.

³⁰ Eduard L. Danielyan, Gandzasar Monastery, Gandzasar Theological Center, Yerevan, 2009.

³¹ Nahid Məmmədov, İŞĞAL ALTINDAKI TARİXİ-DİNİ ABİDƏLƏRİMİZ BAKI, 2015, 3-7.

³² Nahid Məmmədov, İŞĞAL ALTINDAKI TARİXİ-DİNİ ABİDƏLƏRİMİZ BAKI, 2015.

“araşdırır”, onu süni şəkildə tədqiqata bağlayır, buradan da aydın olur ki, söhbət yerli əhali olduğundan və Qarabağın mənimsənilməsindən gedir. Bu monoqrafiyada F. Məmmədova guya eramızdan əvvəl 4-cü əsrdən eramızın 8-ci əsrinə qədər Ağvank çarlığının mövcudluğunu sübut edib və əsaslandırır, daha sonra 9-12-ci əsrlərdə yenidən canlanan Ağvan mülkləklərinin tarixini, 15-19-cu əsrlərdə Ağvan mülkləklərinin tarixini, ağvan etnik-mədəni irsinin erməniləşdirilməsini, hansı ki, “Eçmiadzin erməni kilsəsi tərəfindən zorakılığa məruz qalmış, dəyişdirilib”, ümumən Azərbaycan xalqının etnogenezində albanların (ağvanların) rolunu³³. Yuxarıdakılarda biz F.Məmmədovanın əsassız “konseptual məqamlarını” görürük. Azərbaycan tarixçiləri bir tərəfdən erməni kilsəsinin mövcudluğunu, katolikosluğun üstünlüyünü qəbul edir, digər tərəfdən isə ermənilərin bölgə ilə heç bir əlaqəsinin olmadığını, gəlmə olduğunu “sübut edir”.

Fəridə Məmmədova öz elmi nəşrlərində və çoxsaylı müsahibələrində Azərbaycan “millətinin mənşəyi” haqqında tezisi irəli sürüb qeyd edir ki, azərbaycanlılar üç etnik qrupdan formalaşmış: qafqazdilli albanlardan (ağvanlar), irandilli midiyalılardan, kürdlərdən, talışlardan, tatlardan və türklərdən³⁴. O, albanların vahid etnos, Azərbaycan xalqının əcdadlarından biri, eləcə də Azərbaycanın qədim və erkən orta əsrlər mədəniyyətinin əsas yaradıcısı kimi təqdim etmişdir. Bununla belə F. Məmmədova yazır: “Lakin qeyd etməliyəm ki, Azərbaycan xalqı birbaşa albanların varisləri deyil, onların birbaşa törəmələri alanların etnik mənlik şüuruna sadıq qalan, Alban dilini, mədəniyyətini, dinlərini qoruyub saxlayan udlərdir...” Sonrakı illərdə həmin ideyanın inkişafı üçün F.Məmmədova qədim alban etnosun konsepsiyası ilə çıxış edib hansı ki, guya e.ə 1-ci əsrdə, eramızın 8-ci əsrdə Qafqaz Albaniyasının ərazisində olub, üstəlik, sonra da 19-cu əsrə qədər Artsaxda alban etnosunun davamlı olaraq inkişaf etdiyi iddia etməyə başladı.

9-13-cü əsrləri F. Məmmədova “albanların siyasi, iqtisadi və mədəni inkişafının yeni mərhələsini”, yəni “Ağvan İntibahını” sayıb nəzərdən qeyd edib ki, “həmin dövr Ağvan səltənətlərinin formallaşma dövrüdür” və burada albanların Mihran soyunun nəsiləri Həsən Cəlal və onun varisləri idarə edirdilər³⁵.

Erməni müəlliflərindən fərqli olaraq F.Məmmədova eramızdan əvvəl 1-ci əsrin ikinci yarısında və eramızın 5-ci əsri arasında hər hansı erməni dövlətinin mövcudluğunu tanımaqdan imtina etmişdir, çünki o dövrdə Ermənistan Roma, Fars, daha sonra Bizans arasında bölünmüşdü. O, Ziya Buniatovun ermənilərin Alban dilindən bütün Alban əlyazmalarını qədim erməni dilinə tərcümə etdikləri, daha sonra isə “Alban mənbələrin” məhv etmələri barədə “fikrini” davam etdirib³⁶. Burada Azərbaycan tarixçisi özü ilə ziddiyyət təşkil edir: əgər ermənilər olmasaydı və onların yazısı, ədəbiyyatı olmasaydı, onu necə qədim erməni dilinə tərcümə etdilər, bundan sonra bütün alban yazılı mədəniyyətini məhv etdilər. Yaxud tədqiqat zamanı çoxlu çətinliklərlə üzləşdiyini qeyd edir, çünki burada alban yazılı abidələri, Ağvank tarixşünaslığı mövcud deyildi və təkcə erməni mənbələrində az miqdarda məlumat var idi, M. Kağanaktvatsinin əsəri isə bizə yalnız qədim erməni tərcüməsində gəlib

³³ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 144.

³⁴ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 615.

³⁵ М. Kakhankatvatsi, "History from Aghvan to the World" Yerevan, 1969.p.132.

³⁶ З. Бунятов, Новое исследование по истории Азербайджанского государства Саджидов (889-929 гг.), Известия АНДРЕЯ АЗСССР, 1980, N 3, с. 97.

çatmışdır³⁷. O halda F. Məmmədova necə və hansı mədəni intibahı səciyyələndirirdi, əgər mədəni maddi sübutlar yox idiysə..

Erməni katolikosunun iqamətgahlarından danışan F. Məmmədova bunu Apostol kilsəsinin budaqlarının “sərgərdanlığı” və qeyri-sabitliyi kimi səciyyələndirir, o, erməni dilini Qafqazda bir ayrı dil kimi hesab etmir, Alban kilsəsi və Alban əhalisi sırasında erməni etnosunun və erməni kilsəsinin üstünlüyünü ehtimal saymır. Sonra o qeyd edir ki, “tarixi vətəninə vaxtından əvvəl itirən erməni xalqı qərbdə (9-15-ci əsrlər) yeni torpaqlar axtarmağa məcbur oldu... erməni dilini, erməni əlifbasını qoruyub saxlamağı bacardı”³⁸ (baxmayaraq ki, o, əlifbanın Maştots tərəfindən yaradıldığını şübhə altına qoyur, onu efiofiyalılardan götürdüyünü qeyd etməklə). Erməni yazısı və ədəbiyyatı, sonra isə həmin albanların ədəbi irsinin Qafqazdan kənarda, Kilikiyada “mövcud olmayan” yazı və dilə köçürülməsi ilə bağlı çoxlu mübahisələr var.

Əsəri “dəyərli” kimi dərk etmək üçün o, ayrı-ayrı bölmələrdə əsərlərində Ağvank haqqında məlumat olan antik, iran, ərəb, assur, gürcü tarixçilərini təqdim edir. Lakin o, təəccüblə qeyd edir ki, “erməni mənbələri erkən orta əsrlər Azərbaycan tarixinin öyrənilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir...” və Ağvankın 4-9-cu əsrlərə aid ictimai-siyasi və mənəvi faktların əhəmiyyətli bir hissəsi üçün “elm bu abidələrə borcludur”³⁹.

F. Məmmədova “Qarabağ problemi”nin əsas səbəbini ermənilərin Azərbaycana ərazi iddiaları hesab edir iddia edərək ki,⁴⁰ e.ə. 4-cü əsrdən eramızın 8-ci əsrinə qədər Artsax Qafqaz Albaniyasının bölgəsi Şimali Azərbaycanın ən qədim dövləti olub, “Artsax-Qarabağ heç vaxt Qafqazdan uzaqda olan Kiçik Asiya ərazisində formalaşmış erməni siyasi birləşmələri sırasında olmayıb” və “Qarabağın əhalisi qədim dövrdən müasir dövrə qədər ağvanlar, ilk əsrlərdən də türkdilli tayfalar və kürdlər olmuşdur”. Buna görə də “Artsax bütün Azərbaycan siyasi birləşmələrinin bir hissəsi olub”, “məşhur ermənişünasdan” sitat gətirərək, “erməni mənbələrini Qarabardan (qədim erməni dilindən) rus dilinə (K.Patkanov nəzərdə tutulur) tərcümə edib nəşr etdirib, guya ermənilər əvvəlcədən Balkanlarda yaşayırdılar, e.ə. 13-cü əsrdə Kiçik Asiyaya gəlib sonra şərqi doğru Fərat çayına doğru hərəkət etmişdir”⁴¹.

O, heç bir əsas olmadan “Avesta”da “Artsax”ın “torpaq, küləklər ərazisi” şəklində qeyd edildiyini vurğulayır və sonra əlavə edir ki, “5-18-ci əsrlərdə alban, erməni və Bizans tarixçiləri “Artsax”ı və “Xaçen”-i qeyd edirlər, fars və ərəb tarixçiləri isə 8-14-cü əsrlərdə “Qarabağ” formasında qeyd edirlər ki, o da 12-ci əsrdən gürcü tarixçilərinin əsərlərində daha geniş yayılmışdır⁴². Sonra Qarabağı etimoloji cəhətdən “böyük bağlar”, “qara bağlar” mənasını verən “türk sözü” kimi təhlil edir⁴³.

Qeyd edək ki, Artsax müxtəlif adlarla çəkilir: Tsavde, Adax, Tsavdek adlarıyla mixi yazılarda (Sarduri B və Rusa A dövrlərində) və orta əsr müəlliflərinin əsərlərində.

³⁷ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 8.

³⁸ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 120.

³⁹ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 132.

⁴⁰ Ф. Мамедова, Причинно-следственная связь карабахской проблемы; 25.02.2012;

⁴¹ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 646-649.

⁴² Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 647.

⁴³ A. Vardanyan, G. Margaryan // Revue des Etudes Armeniennes, 2016, Vol. 37, p. 155-172. – DOI 10.2143/REA.37.0.3237122. – EDN HBOUJV.

E.ə. 8-ci əsrdən Adaxun şəklində çəkilir⁴⁴. E.ə. 1-ci əsrdə və eramızın 1-ci əsrlərində Ermənistanı şahid kimi təsvir edən Strabon Artsax Orxistina adı ilə qeyd edir. Və 14-cü əsrdən başlayaraq Artsax tarixi mənbələrdə Qarabağ kimi qeyd olunur. Paruyr Muradyanın sözlərinə görə, Qarabağ adı ilk dəfə Gürcüstanın “Kartlis Tsoxvreb” salnaməsində çəkilir. “Ulo (Çingiz xanın nəvəsi Hülavü) xan... gəldi, öz yay iqamətgahına Alatağa çatdı, sonra indi Qarabağ və Muğa adlanan qışlaq iqamətgahına getdi”⁴⁵. Qarabağ adı həmçinin 14-cü əsr fars salnaməçisi Həmdallah Qəzvininin “Arani Qarabağ” şəklində, 1334-44-cü illər hadisələrini təsvir edən kitabında da qeyd edilir. Çətindir ki, F. Məmmədova Strabon, gürcü və fars tarixçilərinin ifadələri ilə tanış deyildi.

Azərbaycan tarixçisi guya Kilikiya dövlətinin erməni olmadığını “əsaslandırır”, bunu alban hesab edir və “erməni xalqının tarixinin yaradıcıları öz yazılarında bu konsepsiya-əfsanəni yaratmışlar”.⁴⁶ Öz əsərində iki ayrı bölmə ilə⁴⁷ albanların Kiçik Asiyaya, Balkanlara və Kilikiyaya köçünün iki mərhələsini “təmsil edir” və onu 7-10-cu əsrlərdəki Pavlik hərəkəti və Səlcuq basqınları ilə əlaqələndirir. Kilikiyaya albanları gətirir və 13-cü əsr tarixçisi, hüquqşünas Smbat Sparapeti, 13-14-cü əsr tarixçisi, dövlət xadimi Tarixçi Hetumu, 13-cü əsr tarixçisi Kirakos Qandzaketsini, 12-ci əsr erməni salnaməçisi, alim, dövlət xadimi Nerses Lambronatsini, eləcə də Kilikiyada nəinki doğulmuş, həm də yaşayıb-yaradanların hamısını alban hesab edir (12-ci əsr tarixçisi Samvel Anetsi istisna olmaqla).⁴⁸ Yəni təkcə Artsaxı, Syuniki deyil, Kilikiya erməni krallığını da alban kimi təqdim etməyə, bütün bunları Azərbaycan tarixinin konseptlərinə yerləşdirməyə cəhd edilir. Onu deyək ki, Azərbaycan tarixçisi də dəqiq bilmir, yuxarıdakıları Qafqaz albanları kimi doğulduğu yerə görə, yoxsa fəaliyyət yerinə görə təqdim etsin, digər tərəfdən bu xadimlərin erməni olmadıqlarını göstərən heç bir tarixi fakt yoxdur (əksinə, bütün əsl mətnlər erməni dilində yazılmış və qorunub saxlanılmışdır).

Öz əsərində F. Məmmədova tarixi saxtalaşdırmanın yeni formasına əl atır: yazmaq, amma mətndəki fikri öz konsepsiyasına uyğunlaşdırmaqla dəyişmək. Söz 14-cü əsr fars tarixçisi Fəzlullah Ruzbihan Xuncidən gedir. Tarixçi Səfəvi şeyx Heydarın Şirvana və Dağıstana etdiyi basqını qeyd edir, həmçinin Cəlberdin (Calberd - Craberd) xristian sakinləri haqqında bəzi məlumatlar verir, müəyyən üstünlüklərə malik olan və Tanrının himayəsində yaşayan yerli ermənilər haqqında danışır⁴⁹. Lakin F. Məmmədova “15-ci əsrin tarixçisini islah edir”, V. Minorskinin gördüyü işin məzmunu dəyişdirir öz əsərində yerliləri “xristian albanlar” adlandırmaqla⁵⁰.

Bu iş üçün F. Məmmədova Azərbaycan alimləri tərəfindən tənqid edilib. Onu “erməni casusu”, “vətənə xain” kimi səciyyələndirirdilər. Tənqidin əsası “Ağvank və

⁴⁴ B. Ulubabyan, History of Artsakh from the beginning to the present day, Yerevan, 1994. P.7-12.

⁴⁵ Georgian Chronology, translated from Old Georgian, preface and introduction by P. Muradyan, Yerevan, 1971, p. 112.

⁴⁶ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 650.

⁴⁷ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 413.

⁴⁸ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 413-432.

⁴⁹ V. Minorsky, Persia in A.D. 1478-1490, An abridged translation of Fadlullah b. Ruzbihan Khunji's Tarikh-I 'Alam-Ara-hi amin' published by the royal asiatic society of Great Britain and Ireland, London 1957, p. 71-78.

⁵⁰ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 593.

qonşu ölkələr e.ə.2-1-ci əsrlərdə” adlı tarixi xəritə idi, orada da Böyük Erməni çarlığından (Mets Hayk) bəhs edilir⁵¹. F.Məmmədovanın fəal tənqidçiləri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru Yaqub Mahmudov⁵², direktor müavini Cəbi Bəhramov⁵³, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin alimləri olub, onlar kitabın yanlış mənbələrə əsaslanaraq yazıldığı qənaətinə gəlirlər.

Təkcə erməni deyil, İran xadimləri də “azərbaycanlı” kimi təqdim olunur - Nizami Gəncəvi, 12-ci əsr fars şairi Xaqani Şirvani.

1980-1990-cı illərin sonunda Məmmədova öz nəzəriyyəsini həm mətbuatda⁵⁴, həm də beynəlxalq konfranslarda fəal şəkildə təbliğ edirdi⁵⁵.

Tairxçi özünün başqa bir əsəri olan “Movses Kağankatvatsinin “Ağvank tarixi” Qafqaz Ağvankının (Albaniya) ictimai quruluşunun mənbəyi kimi” adlı əsərində 7-ci əsr tarixçisi Movses Kağankatvatsinin “Ağvan aləminin tarixi” əsərindən bəhs edir, tarixçini erməni deyil, ağvan (alban) kimi hesab edir, əsəri isə əvvəlcə qarqar dilində yazılmış, sonra erməni dilinə tərcümə edilmiş, əsl mətn isə məhv edilmişdir. Əsərin tərkib hissəsi olan “Böyük Cüanşir şahzadəsinin ölümünə müsibət” əsərinə dair belə mənimsənilməsi cəhdləri də var. “Müsibətin” həm də qarqar dilində yazıldığı barədə saxta tezis irəli sürülür, guya sonra erməni dilinə tərcümə edilmişdir. Bu əsər də ağvani ədəbiyyatı sayılır, məsələn, Davtak Kertogun adını “Devdek” kimi yazır və onu “Azərbaycan şəhəri” adlandırır.

Məmmədova dəfələrlə albanların və ermənilərin müxtəlif etnik qruplara mənsub olduqlarını və Movses Kağankatvatsiyə istinad edir, Movses Xorenatsinin isə 5-ci deyil, 8-ci əsr tarixçisi olduğunu və “Müsibət” –i (Voğb) yazmaqla erməniləri “rüsvey etdiyini” dəfələrlə qeyd edib⁵⁶. Lakin Movses Kağankatvatsinin əsərində Məmmədova Movses Xorenatsinin “Ermənistan tarixi” əsərində⁵⁷ rast gəldiyimiz sətirləri qəsdən nəzərə almır (söhbət dünyanın yaranmasından gedir, Habetin oğullarından Tirasdan, onun oğlu Torqomdan ermənilər meydana gəlib, Habet nəslindən yazı və ədəbiyyatı olan on beş xalq, həmçinin ermənilər, yunanlar, yəhudilər, albanlar və başqa xalqlar yarandı.)⁵⁸

Fəridə Məmmədova “Ağvankın siyasi tarixi və tarixi coğrafiyası (e.ə. 3-cü əsr- eramızın 8-ci əsri)” adlı digər əsərində⁵⁹ yenə özünün və başqalarının saxta qeyri-tarixi konsepsiyalarına əsaslanaraq, saxta tezisi irəli sürür (guya həm də əsaslandırır-

⁵¹ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 794.

⁵² Албания или Атропатена? Как «сочиняют» древнюю историю Кавказа.

⁵³ Вокруг только что изданной книги Фарида Мамедовой «Кавказская Албания и Албанцы» разгорелся скандал.

⁵⁴ “Азербайджанские известия”, 2018, 6 марта, с. 1-2.

⁵⁵ F. Mamedova, Le probleme de l'ethnos alban-caucasien // "Redards sur L'anthropologie Sovie'tique", volume, XXXI (2-3), avril - septembre 1990. Editions de l'ecole des hautes e'tudes en sciences sosiales. Paris, 1990. Farida Mamedova Au sujet des dirigeants albaniens du IXe au XVe siecle (Dunastic des Djalalides) // Turcica, t. XXI- XXIII, 1991. Melanges offerts a'Irene Melicoff.

⁵⁶ Ф. Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005, с. 417.

⁵⁷ M. Khorenatsi, "Armenian History", Yerevan, 1981, p. 98-103; M. Kakhankatvatsi, "History from Aghvan to the World", Yerevan, 1969, p. 1.

⁵⁸ M. Kakhankatvatsi, "History from Aghvan to the World", Yerevan, 1969, p. 2-3.

⁵⁹ Ф. Мамедова, Политическая история и историческая география Кавказской Албании: (III в. до н. э.-VIII в. н. э), Баку, 1986.

S.V) ki, "tarixi Azərbaycan" ərazisi hesab edilən erməni Artsax, Utik, Paytakaran və Syunik adlı əyalətlər Azərbaycan xalqının əcdadları ağvanlar məskunlaşmış olub. Sonra qeyd olunan dövr üçün sərhədləri "dəyişməmiş" Ağvankın (guya eramızdan əvvəl 3-cü əsrdən eramızın 8-ci əsrin ortalarına kimi) tam, mərkəzləşdirilmiş, siyasi-dövlət vahidindən danışır: şimalda sərhəd xətti Baş Qafqaz dağ silsiləsi, cənubda Araz çayı, şərqdə Xəzər dənizi, qərbdə Alazan çayı olub. Kitaba əlavə edilən xəritələrdə Ağvankın sərhədləri az qala Göyçə adlanan Sevan gölünə çatdırılıb, Vorotan çayı isə Barquuşat adlanıb və s. Demək, eramızdan əvvəl 3-ci əsrlərə aid tarixi xəritələri təqdim edir, daha gec xatırlanan türk adları ilə. Azərbaycan tarixçisi bu kitabda Syunik və Naxçıvanı alban tayfalarının əsas məskənlərindən biri hesab edir, Syunik və Artsax dillərini fərqləndirir (yəni o təkcə "tarixçi" ilə deyil, həm də bir "dilçi"-dir, Hind-Avropa dil ailəsi ilə bağlı elmi faktları şübhə altına alır). Fəridə Məmmədova qeyd edir ki, bu əsər Ağvankın tarixi ilə bağlı məsələlərin bir çox tərəfdən araşdırılması cəhdidir⁶⁰. (lakin əslində, açıq-aşkar anti-erməni yönümlüdür, Ağvankın sərhədlərinin Azərbaycan sərhədləri ilə eyniləşdirilməsinə yönəlmiş qeyri- elmi müddəalardır S.V.).

F. Məmmədovanın konsepsiyasının tezləri onun elmi əsərlərində müxtəlif formalarda öz əksini tapır: söhbət Ağvankın sərhədləri, alban (ağvan) yazısı və mədəniyyəti, alban kimi təqdim edilən erməni tarixçiləri haqqındadır. Yəni məqsədyönlü şəkildə konsepsiyanın əsasını təşkil edən əsas məsələlərdən danışır bunları yeni bir reallıq kimi təqdim etməklə.

F. Məmmədovanın irəli sürdüyü "elmi tezlər"ə cavab olaraq təkcə erməni deyil, xarici tarixçilər⁶¹ də tarixi faktlarla qarşı-qarşıya gələrək yalanı ifşa edən bir sıra əsərləri dünya elmi ictimaiyyətinə təqdim ediblər⁶². Həmin əsərlər⁶³ əsl Ağvankın real sərhədlərini əsaslandırır, və ümumiyyətlə, təkcə F. Məmmədovaya deyil, həm də uydurma konsepsiyalara əsaslanan elmi fəaliyyət göstərən digər Azərbaycan tarixçilərinə cavab verir.

Dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən tarixi saxtalaşdırma ilə bağlı faktlar

Bu fəaliyyət, bu tarixi saxtakarlıq dövlət səviyyəsində dəstəklənib və indi də dövlət himayəsindədir. F.Məmmədova özü də etiraf edib ki, ermənilər ildə 15-19 kitab nəşr etdirir, Heydər Əliyev isə hər kitaba elmi tənqid tələb edirdi⁶⁴. 2005-ci ildə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının fəaliyyətinin 60 illiyi ilə bağlı müraciətində ermənilərin Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabaqda qonaq olduqlarını vurğulayır, ötən əsrin 70-ci illərində ermənilərin Qarabağa köçməsinin 150-ci illiyi qeyd olundu, ermənilərin keçmişin tarixini və Dağlıq Qarabağ probleminin səbəbini təhrif etdiklərini vurğulayır. "Biz

⁶⁰ Ф. Мамедова, Политическая история и историческая география Кавказской Албании: (III в. до н. э.-VIII в. н. э.); Баку, "Элм", 1986 г., с. 240.

⁶¹ В.А. Шнирельман, Войны памяти: мифы, идентичность и политика в Закавказье, Москва, ИКС «Академкнига», 2003.

⁶² L.S.Svazyan, History of the world from Aghvan (from the ancient period – including the 8th century), RA NAS "Science" publishing house, Yerevan, 2006.

⁶³ А.А. Акопян, Албания -Алуанк в греко-латинских и древнеармянских источниках, "Титутюн" НАН РА, Ереван, 2022.

⁶⁴ Газета «ЭХО», №76 (1316) Сб; 29 Апреля 2006.

gərək bu həqiqəti dünya ictimaiyyətinə çatdıraq, yazılan kitabları müxtəlif dillərə tərcümə edək”, “bunun üçün bütün lazımi şərait yaradılacaq, əlavə vəsaitlər ayrılacaq. Biz bu işi proqram olaraq görməliyik”⁶⁵.

Bu gün Heydər Əliyev fondu ifrat anti-erməni təbliğatını ehtiva edən belə ədəbiyyatın nəşrini və yayılmasını maliyyələşdirməkdə davam edir. Bu gün belə Azərbaycan nəşrləri müxtəlif Avropa dillərində çap olunur və dünyanın müxtəlif universitet və kitabxanalarına pulsuz çatdırılır⁶⁶. Azərbaycan tarixçiləri bu gün dünyaya “elmi ədəbiyyat” təqdim edir ki, guya ermənilər Qafqaza yeni gəliblər, azərbaycanlılar isə yerlidir.

2007-ci ildə Azərbaycanda nəşr olunan “War against Azerbaijan. Targeting Cultural Monuments” kitabında ermənilərin guya Azərbaycan abidələrini dağıtmasından bəhs edilir. Bu və bunun kimi kitablar dövlət dəstəyi ilə məhz Əliyev Fondunun tərəfindən ilə hazırlanır⁶⁷.

2007 müəllifləri Azərbaycan Elmlər Akademiyasının akademikləri - Vəli Əliyev, Cəfər Qiyasi, Məşədixanım Nemət və Budaq Budaxov olan daha bir anti-erməni kitabı Bakıda nəşr olunub. Əziz Ələkbərlinin “Qərbi Azərbaycan abidələri” kitabı⁶⁸ təbiətşünas alim rolunu oynayan Heydər Əliyevin və İlham Əliyevin sözləri ilə başlayır. “Son iki əsrdə Qafqazın azərbaycanlı icmasına qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilən etnik təmizləmə və qırğınlar nəticəsində xalqımız iztirablar, faciələr, məhrumiyyətlər, müsibətlər yaşayır. Bu qeyri-insani siyasətin nəticəsidir ki, azərbaycanlılar min illər boyu yaşadığı öz doğma tarixi və etnik torpaqlarımızdan müntəzəm olaraq qovulmuşdur. Bu torpaq indi Ermənistan adlanır və minlərlə Azərbaycan tarixi-mədəni abidələri, yaşayış məntəqələri dağıdılıb və ya dağıdılır”- deyər Azərbaycan Respublikasının üçüncü prezidenti Heydər Əliyevin sözlərindən sitat gətirilir (Bakı, 18 dekabr 1997-ci il)⁶⁹. Daha sonra Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin sözləri sitat gətirilir: “Yüz illər boyu mütəmadi olaraq tətbiq edilən erməni millətçi “qırğın siyasəti” azərbaycanlıları öz doğma yurdlarından qovmaq, fiziki cəhətdən məhv etmək məqsədi daşıyırdı və məqsədi daşıyır. Müxtəlif tarixi dövrlərdə bu siyasət “böyük dövlətlər” təşviqi ilə hərbi, ideoloji, mədəni vasitələrlə qorunub. Yalan elmi məlumatlar yayaraq, tarixi təhrif edən ermənilər dünya rəyini erməni mifinə yönəltmək üçün dezinformasiyadan istifadə ediblər” (Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev, Bakı, 29 dekabr 2005-ci il)⁷⁰.

“Qərbi Azərbaycan abidələri” kitabında Ermənistan Respublikası ərazisində yerləşən erməni memarlığına aid 38 tarix və mədəniyyət abidəsi türk-azərbaycan mənşəli olaraq təqdim olunub. 7-ci səhifədə Ermənistanın xəritəsi var, onun altında “Oğuz türklərinin tarixi vətəni olan Qərbi Azərbaycanın (indiki Ermənistan

⁶⁵ Речь президента Азербайджана Ильхама Алиева на торжественном собрании, посвященном 60-летию Национальной академии наук, АЗЕРТАДЖ, 14.12.2005.

⁶⁶ R. Galchyan, Fictional history, Azerbaijan and Armenia: fakes and facts, Yerevan 2010. P.142-143.

⁶⁷ War against Azerbaijan. Targeting Cultural Heritage, Baky 2007.

⁶⁸ Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaijan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan), (Baku: 2007), p. 7.

⁶⁹ Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaijan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan) (Baku: 2007), p. 5.

⁷⁰ Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaijan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan) (Baku: 2007), p. 5.

Respublikası) xəritəsi...” yazılıb⁷¹. Daha sonra Eçmiadzin kilsəsi (4-cü əsr), Üçkilisə erməni-türk məbədi kimi təqdim olunur (7-ci əsr)⁷², Tatev monastır kompleksi - alan-türk xristian məbədi kimi⁷³, Erebuni qala-şəhəri türklərə aid olan şəhər kimi, Zvartnots, Qarni məbədləri, Xor Virap, Mastara, Talin, Qoşavank və başqa yerlərin digər kilsələri və qədim qalaları türk türkləri kimi təqdim olunur⁷⁴.

İngiltərə-Azərbaycan Gənclər Birliyi və Avropa Azərbaycan Birliyi 2005 və 2006-cı illərdə Bakıda nəşr olunmuş, 2008-ci ildə isə "Azərbaycan: 100 suala cavab" adlı cildi yenidən nəşr etdirmişlər⁷⁵. Kitabda çoxlu saxtalaşdırılmış faktlardan onu da qeyd etməliyik ki, "Bu gün Azərbaycanda 120 700 nəfər “erməni” (Artsax ermənilərini nəzərdə tutur) yaşayır⁷⁶. Həmin kitabda Movses Kağankatvatsi və Mxitar Qoşun adları azərbaycanlı kimi qeyd olunur⁷⁷.

Və 2010-cu ildə Azərbaycan prezidenti oktyabrın 14-də indiki Ermənistanın, xəritədə Ermənistan Respublikası adlanan ərazinin qədim Azərbaycan torpağı olduğunu açıqlayıb: “Bu, həqiqətdir. Təbii ki, Zəngəzur, İrəvan xanlığı bizim torpaqlarımızdır. Bizim övladlarımız bütün bunları bilməlidirlər ki, indiki Ermənistan Azərbaycan torpaqlarında yerləşir”⁷⁸.

2012-ci ildə prezident İlham Əliyev Azərbaycanın “aparıcı” tarixçilərini təltif edib, buna cavab olaraq Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru Yaqub Mahmudov bildirib ki, dövlət başçısının çağırışına, tapşırıqlarına, tövsiyələrinə əməl edərək, hazırda Azərbaycan tarixçiləri “erməni işğalçılarına” qarşı informasiya müharibəsi aparırlar. Onların hamısı, mükafat alanlar da prezidentin çağırışına əməl edərək “tarixini saxtalaşdıranlara” (F.Məmmədovanı tənqid edən həmin Y.Mahmudov) qarşı açıq mübarizə aparan hərbcilərdir.

Nəticələr

1960-cı illərdən etibarən Azərbaycan hakimiyyəti yeni yaradılmış ölkəsi üçün tarixi keçmişin və qədim mədəniyyətin axtarışları ilə ciddi olaraq məşğul olmağa başladılar.

“Azərbaycanlı” adlanan yeni yaradılmış xalqı qədim etnik birlik kimi təqdim etmək üçün saxtakarlıqlar, özgəninkini mənimsəmək, yeni tarix uydurmaq təzə üsullar tətbiq olundu.

Azərbaycan ərazisindəki bir çox xristian abidələri üçün keçmişi müsəlman Azərbaycanı ilə bağlamaq məqsədiylə “tarix yaratmaq” lazım idi, ona görə də

⁷¹ Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaïjan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan) (Baku: 2007), p. 7.

⁷² Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaïjan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan) (Baku: 2007), p. 60-61.

⁷³ Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaïjan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan)(Baku: 2007), p. 98-99.

⁷⁴ Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaïjan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan) (Baku: 2007), p. 16-91.

⁷⁵ Tale Heydarov and Taleh Bagiyev Editors, Azerbaijan: 100 Questions Answered (Baku: 2008).

⁷⁶ Tale Heydarov and Taleh Bagiyev Editors, Azerbaijan: 100 Questions Answered (Baku: 2008), p.13.

⁷⁷ Tale Heydarov and Taleh Bagiyev Editors, Azerbaijan:100 Questions Answered (Baku: 2008), p. 102.

⁷⁸ В. Шнирельман: Ну, зачем же приписывать господствующие в Азербайджане взгляды "мировой науке"? Армения, 12 февраля, 2013, ИА Регнум.

“Azərbaycanın bugünkü sakinləri Qafqaz Albaniyasının tayfalarının törəmələri və varisləridir” mifi irəli sürüldü.

Azərbaycan tarixçiləri, o cümlədən F.Məmmədova maraqlı siyasət yürüdürlər və o da bu gün öz bəhrəsini verir: müxtəlif dillərdə, xüsusən də rus dilində araşdırmalarını tərcümə edib nəşr etdirmək.

F.Məmmədova hər vasitə ilə Ermənistanın rolunu və əhəmiyyətini azaltmağa çalışırdı. O, Ağvankın tarixini tarixi səhvlərlə təqdim edərək, türk adları olan coğrafi yerlərdən istifadə edərək Ağvankın sərhədlərini süni şəkildə genişləndirərək, az qala sərhədləri cənub-qərbdə Sevan gölünə qədər çatdırmışdır.

Tarixçinin irəli sürdüyü “tezislər” bir məqsəd güdüdü: keçmiş Albaniyanın sərhədlərini Azərbaycanın indiki sərhədləri ilə eyniləşdirmək, albanları azərbaycanlıların əcdadları kimi təqdim etmək, erməni şərq əyalətləri Artsaxı, Utiki, eləcə də bütün Syunik “tarixi Azərbaycan”-ın ayrılmaz hissəsi kimi təqdim etmək.

Azərbaycanın dövlət səviyyəsində bir çox oxşar əsərlərin nəşri siyasi məqsəd güdür. Uydurma yalanlar və tarixin təhrif edilməsi proqram xarakterli məqsədə xidmət edir: 1918-ci ildə Cənubi Qafqazda əsas qoyulmuş yenicə yaradılmış “Tarixi Azərbaycan” üçün şanlı keçmişə malik tarix yaratmaq, əhalini isə beş min illik tarixə malik yerli bir əhali kimi təqdim etmək.

Şimali Azərbaycan, Cənubi Azərbaycan (Şimali İranın Aıtrapatan (Atropatena) vilayəti) ərazi anlayışlarını bir-birindən ayıraraq, “Qərbi Azərbaycan” (onlar Ermənistan Respublikasının hazırkı ərazisini nəzərdə tuturlar) konsepsiyasını irəli sürərək, Azərbaycan Respublikasının hazırkı rəhbərliyi Ermənistan Respublikası və İrana qarşı işğalçılıq siyasət yeritmək üçün əsas yaradır.

Azərbaycan tarixçilərinin öz milli mənlilik axtarışı ilə bağlı “konseptlər”i uydurmadır, qeyri-elmidir, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. R. Galchyan, Fictional history, Azerbaijan and Armenia: fakes and facts, Yerevan, 2010.
2. Mkhitar Gosh, Armenian Book of Judgement, edited by V. Bastamyant, Vagharshapat, 1880:
3. V. Dadayan, The ethnic mosaic of Soviet Azerbaijan and the Azerbaijanis methods of solving the national question, Armenian studies 5\2014:
4. M. Khorenatsi, Armenian History, Yerevan, 1981.
5. M. Kakhankatvatsi, History from Aghvan to the world, Yerevan 1969:
6. History of neighboring countries of Armenia, author group A. Bozoyan and others, Yerevan 1992.
7. For the exact etymology of the name Karabakh see: A. Vardanyan, G. Margaryan // Revue des Etudes Armeniennes, 2016, Vol. 37, p. 155-172. DOI 10.2143/REA.37.0.3237122. – EDN
8. Anania Shirakatsi, Ashkaratsoits (Prof. Ash. Abrahamyan, Bibliography of Anania Shirakatsi, Yerevan, 1944.
9. L.S. Svazyan, History of the world from Aghvan (from the ancient period-including the 8th century), RA NAS "Science" publishing house, Yerevan, 2006.
10. Georgian Chronology, translated from Old Georgian, preface and introduction by P. Muradyan, Yerevan, 1971.

11. B. Ulubabyan, History of Artsakh from the beginning to the present day, Yerevan, 1994.
12. Азербайджанские известия, 2018, 6 марта.
13. А.А. Акопян, Албания-Алуанк в греко-латинских и древнеармянских источниках, "Гитутюн" НАН РА, Ереван, 2022.
14. Албания или Атропатена? Как «сочиняют» древнюю историю Кавказа.
15. Фарид Алекперли, Кто мы, от кого произшли и куда идем? Суббота, 08.08.2009.
16. Фарид Алекберли, Азербайджанские тюрки-история и современность, 12.07.2017.
17. Алекперов А. К., Исследования по археологии и этнографии Азербайджана, Баку: Изд-во АН Азербайджанской ССР, 1960.
18. Иггар Алиев, История Мидии; Баку-1960.
19. Вадим Арутюнов, Как азербайджанцы искали себя в истории.
20. Зия М. Бунятов, Азербайджан в VII-IX вв, Баку, 1965.
21. Зия М. Бунятов, Историческая география Азербайджана, 1987.
22. Зия М. Бунятов, «Албанская хроника» Мхитара Гоша, Известия АН Азерб. ССР, серия общественных наук, 1960.
23. Василий Владимирович Бартольд, Работы по истории Кавказа и Восточной Европы, Москва, 1963, т. 2.
24. Вокруг только что изданной книги Фариды Мамедовой «Кавказская Албания и Албанцы» разгорелся скандал.
25. Газета «ЭХО», №76 (1316), Сб., 29 Апреля 2006.
26. Гарабаг: Курекчай-200, Национальная академия наук Азербайджана институт истории им. А.А.Бакиханова, Баку-2005.
27. Р.Б. Геюшев, Христианство в Кавказской Албании, Тбилиси, 1978.
28. В.Н. Левиатов; Азербайджан с V в. до н. по III в.н. л. Известия, АН АЗССР, 1950, N 1.
29. Нахчыванском отделении НАНА критике подверглась книга Фариды Мамедовой «Кавказская Албания и албанцы».
30. Фарид Мамедова, Политическая история и историческая география Кавказской Албании (III в. до н. э.-VIII в. н. э); Баку, "Элм", 1986.
31. Фарид Мамедова, История албан Моисея Каланкатуйского как источник по общественному строю Кавказской Албании, Баку, 1977.
32. Фарид Мамедова, Причинно-следственная связь карабахской проблемы; 25.02.2012; Албано-Удинская Христианская Община Азербайджана.
33. Фарид Мамедова, Кавказская Албания и албаны, Баку, 2005.
34. Речь президента Азербайджана Ильхама Алиева на торжественном собрании, посвященном 60-летию Национальной академии наук, АЗЕРТАДЖ, 14.12.2005.
35. В.А. Шнирельман, Войны памяти: мифы, идентичность и политика в Закавказье, Москва, ИКС «Академкнига», 2003.
36. Виктор Шнирельман, Ну, зачем же приписывать господствующие в Азербайджане взгляды "мировой науке"? Армения, 12 февраля, 2013, ИА Регнум.
37. З.И. Ямпольский, Древняя Албания, III-I вв. до н.э., Баку, 1961.
38. З.И. Ямпольский, К вопросу об одноименности древнейшего населения Атропатены Албании, Труды Инст; ист. И фил Баку, 1954, т. IV.

39. З.И. Ямпольский, Древние авторы о языке населения Азербайджана, Известия АН Аз ССР, 1955, N 8.
40. З.И. Ямпольский, К изучению летописи Кавказской Албании, Известия АН Аз ССР, 1957, № 9.
41. Aziz Alakbarli, Les Monuments d'Azerbaijan Ouest (The Monuments of Western Azerbaijan), Baku, 2007.
42. Eduard L. Danielyan, Gandzasar Monastery, Gandzasar Theological Center, Yerevan, 2009.
43. Tale Heydarov and Taleh Bagiyev Editors, Azerbaijan:100 Questions Answered, Baku, 2008.
44. V. Minorsky, Persia in A.D. 1478-1490, An abridged translation of Fadlullah b. Ruzbihan Khunji's Tarikh-I 'Alam-Ara-hi amin' published by the royal asiatic society of Great Britain and Ireland, London 1957.
45. Farida Mamedova, Le probleme de l'ethnos alban-caucasien // "Redards sur L'anthropologie Sovie'tique", volume, XXXI (2-3), avril - septembre 1990. Editions de l'ecole des hautes e'tudes en sciences sosiales. Paris, 1990.
46. Farida Mamedova Au sujet des dirigeants albanien du IXe au XVe siecle (Dunastic des Djalalides) // Turcica, t. XXI- XXIII, 1991. Melanges offerts a'Irene Melicoff.
47. Nahid Məmmədov, İŞĞAL ALTINDAKI TARİXİ-DİNİ ABİDƏLƏRİMİZ BAKI - 2015.